

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

Наприкінці ХХ ст., після розпаду СРСР, у Республіці Білорусь на зорі її незалежності активізується український рух – створюються перші організації, покликані зберегти український світ у Білорусі. Функціонування української діаспори, однієї з найчисельніших у республіці, неможливо уявити без видавничої справи – однієї з основних форм багатогранної діяльності українських національних організацій, які були зареєстровані та дотепер успішно діють у Республіці Білорусь.

До основних типологічних груп видавничої продукції української національно-культурної меншини в Білорусі відносимо періодичні, неперіодичні та акцидентні видання. У нашій розвідці, яка є першою спробою в українському пресознавстві здійснити ретроспективний огляд становлення друкованих органів української діаспори в Республіці Білорусь, зосередимо увагу на історії створення, змісті, автурі, способах

поширення періодичних видань українців Білорусі, які у структурі видавничого репертуару діаспори займають чи не найголовніше місце.

Існування періодичних видань (газет, журналів, бюлетенів) – один з основних напрямів публічної активності національних меншин. Кожна громадська організація, що діє в географічній і культурній близькості до своєї історичної батьківщини, повинна випускати власний друкований орган. Українці Білорусі, враховуючи міцні багатолітні білорусько-українські гуманітарні зв'язки та відчуючи потребу в реалізації своєї оригінальної культурно-просвітницької програми, спрямованої на формування позитивного іміджу України, вивчення її історії та культури, популяризацію української мови та збереження народних звичаїв, активно випускають різноманітні періодичні видання. Періодика українських громадських організацій Республіки Білорусь представлена такими зразками:

- громадсько-політична газета «Українець в Беларусі»¹;
- газета «Берестейський край»;
- газета «Голос Берестейщини»;
- бюлетень «Ватра»;
- бюлетень «Мрія»;
- інформаційно-пізнавальний бюлетень «Український вісник».

Перша білоруська україномовна газета «Українець в Беларусі» – єдине періодичне видання, яке найповніше репрезентує багатобічне життя української діаспори в Республіці Білорусь, представляючи інтереси майже 160 тисяч українців Білорусі, з яких понад 46 тисяч визнали рідною мовою українську. Видання заснували в серпні 1992 р., коли придбати книгу рідною мовою стало майже неможливим, а чимало білоруських газет переживало непрості часи через фінансову скруту, дорожнечу витратних матеріалів (паперу, фарби, запчастин до друкарських верстатів тощо) і навіть зменшення читачького попиту. Однак у цих надскладних умовах газета зайняла свою нішу в реєстрі періодичного друку Білорусі, ставши потужним рупором української думки в республіці, яка разом з іншими пострадянськими країнами стала на шлях будівництва правової, незалежної, демократичної держави, «в якій розвиток культури і духовного стану національних меншин здійснюватиметься на цивілізованих засадах» [6, с. 1].

¹ Тут і далі збережено правопис оригіналу. Згідно з нормами правопису сучасної української літературної мови, назва газети має бути «Українець у Білорусі».

Видавець газети – Білоруське громадське об'єднання українців «Ватра» (далі – БГОУ «Ватра»), створене 1991 р. У різні роки газета виходить у світ за фінансової допомоги українських і білоруських державних інституцій, значну підтримку надає Посольство України в Республіці Білорусь. За час існування газети кілька разів змінювалися її редактори. Перше (і єдине в 1992 р.) число газети редагував Г. Солонець, 1993 р. головним редактором газети був В. Атаманчук. За браком коштів упродовж 1993–2001 рр. газета не виходила. Утім, є відомості про спробу (очевидно, невдалу) відновити видавання газети 1997 р. (за іншими даними 1998 р.) [5, с. 4]. У 2000 р. почалася робота з відродження українського друкованого органу. Завдяки колосальним зусиллям українців Білорусі 2001 р., після реєстрації видання в Міністерстві інформації Республіки Білорусь, випуск газети «Українець в Беларусі» було поновлено – 7 вересня вийшло перше її число. Обов'язки головного редактора газети виконував активіст українського руху в Білорусі, президент Асоціації українців «Ватра» Б. Михайлюк. Із 2003 р., по тому, як Б. Михайлюк «просто покинув газету» [4, с. 8], і до сьогодні редакційну раду очолює Г. Калюжна – старійшина українського національного руху в Білорусі, голова Мінського міського громадського об'єднання українців «Заповіт», заслужений працівник культури України, яка протягом 2001–2003 рр. була заступником головного редактора газети. Попри повідомлення про певну періодичність випуску (щоквартально) [1, с. 68], у зв'язку з обмеженим фінансуванням газета виходить у світ нерегулярно (1–4 рази на рік). Але впродовж 2001–2007 рр. жодного разу не було зірвано її випуск. Видання розповсюджується серед членів БГОУ «Ватра» головами філій, є передплатники і в Україні. За час свого існування газета «Українець в Беларусі» виходила в світ у різних друкарнях: 1992 р. – у львівському видавництві «Вільна Україна», 1993 р. – у друкарні м. Орші (Вітебська область). Перше (серпень 1992 р.) і друге (листопад 1993 р.) числа виходили накладом 3 тисячі примірників загальним обсягом 2 друковані аркуші. Із 2001 р. газета виходить у світ у республіканському унітарному підприємстві «Видавничий центр БДУ», що є видавничою структурою Білоруського державного університету. Наклад видання – 500 примірників.

Аудиторію читачів газети редакційна колегія визначила на сторінках першого числа «Українця в Беларусі»: «Сподіваємося, що наша газета стане бажаною в кожній українській сім'ї в Беларусі і допоможе відродити національну самосвідомість тим, хто, пройшовши крізь трагедію бездуховності і безідейності, не втратив національної гідності, а також тим, які, народившись в духовній пустелі, нині не знають, якого народу

вони є діти, якою мовою говорять, але, йдучи за покликом душі, хотіли б приєднатися до нашої спільноти» [6, с. 1]. Наслідуючи принцип незалежності, редколегія чітко задекларувала свою позицію у стосунках з тими чи тими партіями і течіями – «поза політикою». Водночас газета з перших днів виходу в світ стала на сторожі загальнолюдських та національних прав і свобод українців, обумовлених міжнародними угодами й законодавством Республіки Білорусь.

Газета «Українець в Беларусі», повний комплект якої (як і газети «Берестейський край») зберігається в Національній бібліотеці Республіки Білорусь, – популярне в українському середовищі Білорусі видання, що висвітлює не лише внутрішні проблеми української діаспори у братній державі, а й життя в Україні. Тематичний діапазон газетних матеріалів більш ніж широкий: героїчне минуле українського народу, рідне слово, українська минувшина, розвиток національної культури, релігія і церква, духовне життя українців у материковій Україні та на інших континентах. У редакційному портфелі – історичні нариси про минуле України, дописи про відомих українців, статті культурологічного змісту. Популярними стали колонки «Так лікувались наші діди», «Господарці – добрі поради», «Неймовірні явища, пригоди», рубрики «Пульс України», «Ми і час», «Просвітянські справи», «Наші джерела», військова сторінка «Кроком руш!», мовно-літературні рубрики «КУТ» («Куток Української Мови») та «Золотий колос синьоокого краю». Відповідно до концепції розвитку газети, чимало місця на її шпальтах відводиться проблемам формування на гуманістичних засадах світогляду української молоді, прилучення її до національної культури, мови і традицій. Однією з провідних змістових ліній відродженої 2001 р. газети «Українець в Беларусі» є Шевченківська тематика: у кожному числі видання публікуються різножанрові матеріали, присвячені Т.Г. Шевченку, пошануванню його імені в Білорусі, заходам, проведеним українською діаспорою на славу Кобзаря. Центральна ж тема газети – життя українців у Республіці Білорусь.

Березень 1996 р. – ще одна віха в історії становлення преси української діаспори в Білорусі. Вийшов у світ перший випуск газети «Берестейський край», яку заснувало громадське об'єднання «Просвіта Берестейщини» імені Тараса Шевченка. За півроку до появи нового періодичного видання української діаспори, 27 серпня 1995 р., у Бресті відбулася установча конференція «Просвіти Берестейщини», на якій делегати від обласного центру та п'яťох районів області виступили за створення нової організації українців Білорусі. До слова, «Просвіта» на

території сучасної Брестської області (у тій її частині, де переважало українське населення), попри всі заборони польського уряду, функціонувала ще в 20–30-і роки збіглого століття. Тоді, крім «Просвіти», діяли українські організації «Сільроб» та «Сільсоюз», українські кооперативи, існували школи, виходили газети й журнали [8, с. 1]. У передній статті – своєрідному маніфесті друкованого органу – редакційна колегія закріпила за «Берестейським краєм» статус джерела правдивої інформації про минуле й сучасність корінного населення Берестейщини. Головним редактором газети став заступник голови правління «Просвіти Берестейщини» імені Тараса Шевченка М. Петрукович.

Видання, яке в Білорусі мало республіканський статус, відіграло немалу роль у відродженні української мови та культури в берестейському краї, адже на сторінках видання з'являлися матеріали про історію та культуру Полісся, популяризувалася творчість українських письменників – уродженців Берестейщини [9, с. 2]. Публікувалися вірші та казки для дітей, а також так званий розважальний контент – кулінарні рецепти, лікарські поради тощо. Редакція не лишала поза увагою й роботу з читачами: періодично на сторінках видання друкували їхні листи. До автури газети приєдналися науковці Брестського державного університету та кількох вишів України. Для прикладу, одним із активних дописувачів був уродженець с. Міжлісся Березівського району Брестської області В. Горбачук (1929–2013) – український лінгвіст, публіцист, журналіст, кандидат педагогічних наук, професор Слов'янського державного педагогічного університету (Донецька область) [2, с. 104], який був автором низки статей про життя українців Берестейщини.

Цікавою була мовна політика газети. Видання друкувалося українською літературною мовою, деякі матеріали публікували білоруською, польською та російською мовами. Також з'являлися статті з використанням брестсько-пінського українського діалекту й місцевих українських говірок. Видавці пояснювали це необхідністю показати свою генетичну спорідненість із середньонадніпрянськими та галицькими діалектами, тим самим припинивши «навколонаукові спекуляції на цій проблемі» [3, с. 1].

Газета «Берестейський край» заповнила інформаційний вакуум в українському культурному просторі Брестської області, адже періодика з України та Польщі на початку 1990-х років до Білорусі практично не доходила, а через високі ціни на їхню передплату українські друковані засоби масової інформації одержували одиниці. Тому на шпальтах газети з'являлися різножанрові матеріали про події в Україні, а також у Під-

ляшші та Холмшціні. За браком коштів редакція для повноцінного наповнення рубрик на кшталт «Новини з України» не могла послуговуватися ресурсами численних інформаційних агентств, що є звичайною практикою для періодичних видань. Тому посильну допомогу в цій справі «Берестейському краєві» надавала редакція газети «Волинь», безплатні примірники якої постійно надсилалися до Бреста [9, с. 5].

Щодо стабільності випуску газети, то її засновники й видавці, крім власних фінансових можливостей, покладалися на матеріальну підтримку ентузіастів і прихильників «Берестейського краю». У 1997 р. газета виходила щотижня накладом півтори тисячі примірників [9, с. 5]. Виходу в світ видання сприяли небайдужі до українського голосу в Білорусі: українська громада Австралії, місцеві підприємці, адміністрація Волинської області України, колеги-журналісти обласної газети «Волинь», друкарі з Бреста, Ковеля, Луцька, Ратного. Спочатку газету друкували в Ковелі, та згодом через високу вартість поліграфічних послуг редакція мусила звернутися до Ратнівської друкарні. Проте застарілі друкарські технології, які використовували в Ратному, негативно вплинули на зовнішнє оформлення газети. Саме тоді порушили питання про створення власної комп'ютеризованої видавничої бази.

Незважаючи на перспективи білорусько-української фінансової підтримки на державному рівні, редакція газети «Берестейський край» у випуску № 122 за 1999 р. сповістила про припинення виходу в світ просвітнянського видання [10, с. 1]. Причиною цього стала відмова білоруської влади в перереєстрації громадського об'єднання «Просвіта Берестейщини» імені Тараса Шевченка. (В історичному вимірі місцеву «Просвіту» закрили вдруге. Відомо, що «першу» берестейську «Просвіту» заснували 1 грудня 1918 р., а 1935 р. її, «підточену комуністичною ідеологією» [7, с. 1], заборонила польська влада. Відродження ж місцевої «Просвіти» стало можливим через шістьдесят літ – 27 серпня 1995 р.). Це автоматично призвело до закриття друкованого органу товариства – газети «Берестейський край», кількість передплатників якої незадовго до згортання роботи редакції значно збільшилася. Ми не аналізуватимемо причини закриття «Просвіти» та її друкованого органу, адже білоруська влада на той час мала всі підстави відмовити в реєстрації українського товариства (зважаючи на риторику деяких матеріалів, опублікованих у газеті, та проведення українською громадою Бреста кількох масових заходів, які становили загрозу державній безпеці Білорусі). Однак мусимо визнати, що випуск одного з перших офіційних видань української діаспори в Білорусі – газети «Берестейський край» (як і газети «Голос Берестейщини», яку ліквідовано в 1997 р.) – так і не було відновлено.

Сьогодні до «прес-клубу» періодичних видань української діаспори в Республіці Білорусь належать два видання, які є вельми помітними в інформаційному просторі країни. Це газета «Українець в Білорусі», яку випускає за підтримки Посольства України в Республіці Білорусь БГОУ «Ватра», та інформаційно-пізнавальний бюлетень «Український вісник», заснований 2012 р. Мінським міським громадським об'єднанням українців «Заповіт» (голова – Г. Калюжна). Спочатку бюлетень видавали на благодійні внески членів «Заповіту», нині ж він виходить у світ за сприяння Уповноваженого у справах релігій і національностей Республіки Білорусь Л. Гуляка. Станом на 1 січня 2014 р. інші громадські культурно-просвітницькі об'єднання українців у Білорусі власних друкованих органів не мають. Протягом 2007–2010 рр. виходив у світ бюлетень білоруською та українською мовами «Ватра» – друкований орган однойменного Білоруського громадського об'єднання українців (редактор – В. Матюшенко). Із 2011 р. видання за браком коштів на його утримання не випускають, як і бюлетень «Мрія» (редактори В. Гутовський та Т. Бей). Тож українцям, які проживають у Республіці Білорусь, та всім, кому небайдужа доля української періодики в республіці, всупереч усім труднощам слід докласти зусиль, аби сучасні українські видання Білорусі не спіткала трагічна доля газети «Українські вісті», яку в свій час випускали в Російській Федерації. Нині відновленням випуску цього видання з ініціативи «Спілки земляцтв України в Москві» опікуються на вищому державному рівні.

Література

1. Беларусь шматнацыянальная. – Мінск: УП «Рыфтур», 2007.
2. Горбачук Василь // Словник Берестейщини. – Львів: Видавнича фірма «Афіша», 1996.
3. Дорогой читатель // Берестейський край. – 1996. – № 1.
4. Калюжна, Г. До дня народження газети «Українець в Білорусі» / Г. Калюжна // Українець в Білорусі. – 2006. – № 4 (28). – Жовтень-грудень.
5. Калюжна, Г. Українське громадське слово буде жити! / Г. Калюжна // Українець в Білорусі. – 2005. – № 3 (23). – Липень-вересень.
6. Ми будемо раді всім нашим іншомовним прихильникам: звернення до читачів // Українець в Білорусі. – 1992. – № 1.
7. Наш календар // Берестейський край. – 1999. – 4 грудня.
8. Пархач, О. Нащо нам потрібна Просвіта / О. Пархач // Берестейський край. – 1996. – № 1.
9. Роль газети «Берестейський край» у формуванні інформаційного простору Берестейщини: виступ заступника голови правління «Просвіти Берестейщини» імені Т. Шевченка, головного редактора газети «Берестейський

край» Михайла Петруковича на II Всесвітньому форумі українців, який відбувся у м. Києві 21–24 серпня 1997 року // Берестейський край. – 1997. – 1–5 вересня.

10. Слово до читачів // Берестейський край. – 1999. – 4 грудня.